

Hogyan lettem olvasó ember?

A Veszprémi Megyei Könyvtár évkönyvében (ismertetését l. lapunk 1972. 3. számában) Könczöl Imre megragadó portrékat közöl olvasókról és nem olvasókról. Különböző társadalmi rétegekbe sorolható embereket választott ki, és igyekezett, amennyire a beszélgetés sodra engedte, mindekitől ugyanazokra a kérdésekre választ kapni. Mindezek együtt azt próbálják kideríteni, miért és hogyan lesz az azonos vagy hasonló körülmények között élő emberek közül érdeklődő, olvasó az egyik, s miért nem lesz a másik? Nem kétséges, hogy a szociológiai szempontból mérhető tényezők (iskolai végzettség, lakáshelyzet, családi viszonyok, szabad idő stb.) a nagy számok törvényeinek érvényesülését mutatják. De az egyes ember rejtelmére nem oldják meg. Könczöl Imre egyéni puhatolódásait kísérletnek szánja, „próbafúrás”-nak későbbi kutatásokhoz. Akár elérik céljukat, akár nem, mindenképpen markáns, életteli emberábrázolások, érdemesek a könyvtárosok figyelmére.

— Ha én elmondom, hogyan lettem olvasó ember, talán el se hiszik, mert ötven éves koromban én még a betűket se ismertem, analfabéta voltam, nem jártam egyetlen napig se iskolába. A puszták, vagy ahogy minálunk, az Alföldön mondják, a tanyák világában születtem és nevelkedtem. A legközelebbi falu jó 15 kilométerre lehetett, úgy nőttek fel nálunk mind a cselédek gyerekei, hogy hírét se hallották az iskolának. Ha mesélgetem, a mai fiatalok hitetlenkedve nevetgetik, hogy én gyerekkoromban, de még a magam kenyerén, fiatal házasként is olyan cselédházban laktam, ahol nyolc asszony főzött egy konyhán és négy család lakott egy szobában. És alig látszott ki a gyerek a földből, már munkára fogták.

— Még nekem is jól esett volna, ha dajkálgatnak, de már a kistestvéremet kellett ringatni a teknőben, mert a cselédházakban minálunk nem hogy kocsis, de bölcső se volt, egy-egy kimustrált cigányteknőben tartották a kicsinyeket. Amikor még olyan 5–6 éves lehettem, nyárra már elszegődtek pulykapásztor-nak, két magamkorú gyerekkel legalább ezer pulykát őrizhettünk. Ahogy aztán nőttem, úgy kerültem a kondához, onnan meg a gulyához, a katonaság, jobban mondva a háború meg a forradalom után pedig már nős emberként egy évig kocsis voltam, végül pedig hol göbolyós, hol csírással egészen a felszabadulásig.

— Közben azért történt velem egy és más. Az első háború alatt behívtak katonának, akkor mozdultam ki először messzebbre a tanyáról. Még 18 éves se voltam, már kint voltam az orosz fronton, fogságba kerültem, fogolyból vörös katoná lettem, a Fekete-tenger vidékén harcoltam a szovjet hatalomért, itthon meg a Tanácsköztársaságért. Akkor már tudtam, hogy nem az lenne az igazi élet, amit fiatalon éltem, utána mégse volt másra lehetőségem. Három hónapig in-

ternálva voltam, utána még annak is örültem, hogy visszavettek a tanyára. 1920-ban nősültem meg, született hat gyermekem, abból három meghalt, három ma is él. Ezek már másként nőttek fel, mint én.

— Nekem sokszor a fejemhez vágják, hogy „te hülye analfabéta béres”, nem akartam, hogy a gyerekeim is azok legyenek. Meg azt se, hogy olyan megalázó helyzetekbe kerüljenek mint az apjuk, mert bizony az írástudatlansággal az is velejár ám, különösen ha egy kis önérzete is van az embernek. Mert aki nem élte át, el se tudja képzelni, mennyi megalázkodással jár, ha teszem azt, egy analfabéta elkerül hazulról, és levelet akar küldeni a családjának vagy a kedvesének. Mást kell kéringélni, hogy írja meg helyette a szerelmes levelet és a legbizalmasabb családi ügyekbe is be kell avatni egy idegent. De nem is egyet, mert én is a magam kárán tanultam meg, hogy amit hosszas könyörgésre valaki megírt, azt újabb könyörgéssel el kell egy másikkal olvastatni. Katona koromban majdnem felborult a családi békeségem, mert egy lelkiismeretlen ember éppen az ellenkezőjét írta, mint amit én diktáltam.

— Elhatároztam, hogy a gyerekeimmel már nem engedek ilyesmit megtörténni. Az sokkal rosszabb hely volt, mégis elmentem egy olyan tanyára, ahova fél óránnyira volt az iskola. És eshetett az eső, hordhatta a havat a szél, a gyerekeknek menni kellett, nem ismertem kégyelmet. Egyik kezemen össze tudom számolni, hányszor ütöttem meg a gyerekeimet, de mikor egyszer a két nagyobb az iskola helyett két nap is csavarogni ment, úgy elvertem őket egy szj-ostorral, hogy még két hét múlva is látszottak a hurrák a hátukon. És utána szép szóval is megmagyaráztam nekik, hogy nem haragból, hanem szeretetből volt a verés, azért, hogy különb emberek

legyenek az apjuknál. Azt azért nem mondom, hogy különbek lettek, mint az apjuk, de mind a három ember a maga helyén. A két nagyobb annak idején hat osztályt végzett, akkor még csak az volt, de most mindegyiknek megvan a nyolc osztálya és szakmája is, a legkisebb fiam pedig, aki már a felszabadulás után járt iskolába, meg se állt addig, míg a főiskolát el nem végezte. Az unokáim közül is érettségizett már kettő, három pedig most középiskolás és ha abba a korba kerülnek, a kisebbek is biztosan tanulnak majd.

— Még nem mondtam el, hogy én hogyan tanultam meg olvasni és vén koromban hogyan kaptam rá a könyvekre. Egy kicsit azért az is hozzátartozik ehhez, amit elmondtam. Nem voltam én azelőtt se buta ember, jó felfogásom volt, ha olvasni nem is tudtam, hallás után, meg tapasztalatból sok mindent megtanultam és jó szótehetségem volt, a nevem írását is megtanultam katona koromban, így aztán nem tudták rólam a faluban meg a majorban, hogy analfabéta vagyok. Dicsekedni meg persze, hogy nem dicsekedtem velem.

— Hanem jött a felszabadulás. A fogságban meg vörös katona koromban elég jól megtanultam oroszul és szinte semmit nem felejtettem el belőle, a szovjet katonákkal folyékonyan tudtam beszélni. Ennek hamar híre terjedt, mindig engem hívtak tolmácsnak, többet voltam a községházán, mint odahaza. Mikor a harcok továbbhúzódtak, én lettem a párt egyik megszervezője is. Nem dicsekvésemből mondom, de népszerű ember lettem, még olyanok is megszólítottak az utcán, és köszönték a hozzájuk való jószágomat, akiket azelőtt nem is láttam. Ez azért volt, mert amikor a szovjeteknek sürgősen kellett valami a frontra, és engem vittek tolmácsnak, mindig vigyáztam arra, hogy csak onnan vigyenek, ahol sok van és onnan is úgy, hogy ami a családnak kell, az azért megmaradjon.

— Talán ez lehetett az oka, hogy amikor jött a földigénylő bizottság megalakítása, a tagok megválasztásánál még csak volt vita, de amikor az elnökre került a sor, mindenki az én nevem kiáltozott. Majdnem megverték, amikor bejelentettem, hogy köszönöm a bizalmat, de nem vállalom el, a munkában ott leszek én, ne gondolják, hogy a munkától vagy az uraktól félek, csak éppen az elnökséget nem vállalhatom, arra alkalmatlanabb ember kell. Azt szégyenlettem bevallani, hogy én nem tudnám elolvasni a rendelkezéseket. És még két ilyen esetem volt, a DÉFOSZ és az UFOSZ megalakításakor is engem akartak titkárnak választani. Még furcsább eset volt, amikor a megyéből látogattak meg hárman,

és arra akartak rávenni, hogy vállaljam a DÉFOSZ járási titkári szerepét. Mikor ezeknek is azt mondtam, hogy nem, és elkezdtek a fejemre olvasni, szegyen ide, szegyen oda, be kellett vallanom, hogy írástudatlan vagyok. Majd leesett az álluk a meglepetéstől, mindjárt megjuhászottak és azt mondta az egyik: — ej, miért nem szólt már régen, nem a maga bűne az, és lehet azon segíteni, csak magán múlik. Majd én elintézem, hogy még tanfolyamra se kell járni és egy év múlva úgy olvas maga, mint a vízfolyás.

— Ez régebben tanító volt, de akkor a megyénél dolgozott. Azt mondta, hogy beszéljünk csak egy kicsit, majd nekem sokára visszajön, most el kell mennie. Jött is egy félóra múlva azzal, hogy na M. bácsi, elintézték a tanulását. Megbeszéltem a tanítónénivel, hogy magát megtaníttja írni-olvasni, de még számolni is. Amikor ráér, akármikor mehet a lakására, így még a szomszédok se tudják meg, hogy maga tanul. Egy kicsit vonakodtam, de azért mégis megfogadtam a tanácsot. Nem kellett neki három hónap és már az újságot is ki tudtam betűzgetni. Volt akkor ilyen, hogy szabadművelődési felügyelőség, az még valami kis pénzt is fizetett a tanítónőnek a tanításért, én is akartam, de tőlem nem fogadtott el semmit. Pedig megérdemelte volna ám, mert nagyon ügyesen csinálta a dolgot, nem úgy tanított, mint a gyerekeket, hanem olyan szavakat írt le, amiket már sokszor láttam, és tudtam is, hogy mit jelentenek. Ma is emlékszem, az első kettő az volt, hogy MÁV és TILOS. Közben adott egy könyvet is, amiből gyakorolhattam. Ezt mindig a zsebemben hordtam és ha nem látta senki, elővettem és olvasgattam, ezt direkt az analfabéták tanításához készítettek. Otthon persze titkoltam a feleségem és a gyerekek előtt, hogy miben sántikálok, annál nagyobb volt a meglepetés, amikor az egyik este rászóltam a legkisebb gyerekre, aki akkor volt második osztályos, hogy nem úgy kell azt olvasni, és ki is javítottam a hibát.

— Így tanultam meg én öszülő fejjel az olvasást. Az írás már nehezebben ment, ma is annyira szorítom még a ceruzát, majd eltörik a kezemben és csak akkor írok, ha nagyon muszáj. A következő télen aztán sok mást is megtanultam. Szólt a tanítónő, aki olvasni tanított, hogy indul egy tanfolyam, amelyen számolni, mérni tanítja az úgazdákat és sok más hasznos dologról is lesz szó, menjek el én is. Hetenként két este szoktunk összejönni és soha nem felejttem el, mennyire belejártam, amikor először számoltam kértával a nagy táblán. Itt is sok okos dolgot megtanultam. És úgy is, hogy otthon majdnem minden este együtt

ültem a gyerekekkel a lámpa mellett. Ő tanult az egyik könyvből én meg olvastam a másikat. Ez a gyerekeknek is jó volt, mert meg akarta mutatni, hogy jobban olvas, és gyorsabban tanul mint én, de nekem is, mert harmadikos korától kezdve szinte minden könyvét elolvastam én is, és sok mindent megtanultam közben. Először bizony lassan ment az olvasás, de mindig jobban belejöttem. Nagy szó volt, amikor előfizettem a Szabad Földre. Először egy hét alatt se értem a végére, de egy év eljártával már két estén elolvastam az utolsó betűig.

— A könyvolvasás már sokkal nehezebben ment, de azért az se fogott ki rajtam. Először azokat olvastam, amiket a gyerekek, ilyen kis meséket, de aztán hozott a gyerek komolyabb könyvet is, az Egri csillagok volt az első, eltartott talán két hónapig is, ezt meg is vettem. Aztán megvettem a többi könyvet is, amit a gyerekeknek olvasni kellett.

— Később aztán nem nagyon értem rá olvasni a regényeket, mert amikor megalkult a szövetkezet, én lettem az elnökhelyettes és estéről-estére gyűléseztünk, vitatkoztunk, így a hivatalos papírokon meg a munkaegységkönyvön kívül mást nem nagyon tudtam olvasni. Mióta nyugdíjas vagyok, jobban volna rá időm, de a szemem is hamar elfárad, és ami még ennél is nagyobb baj, hamar elnyom az álmom, akármilyen érdekes is a könyv.

— Azt nem tudom, hogy eddig hány könyvet olvastam, de ha nagyon megerőltetném magam, össze tudnám számolni, sőt el is tudnám őket mesélni. Negyvenötvenet biztosan, és van közöttük olyan is, amit kétszer-háromszor. Melyik volt a legkedvesebb? Nehezen tudnám megmondani, mert több is volt, ami nagyon tetszett. De talán Veres Péter Szolgátság című regénye a legkedvesebb, mert az a kisgyerek, aki abban kikerül a Hortobágyra, egy kicsit én voltam, ha velem nem pontosan úgy történt is, mint a regényben. Könyvtárban? Nem, ott még nem voltam, hol a gyerekek, hol az unokák adnak mindig olvasnivalót. Amit most olvasok, ezt is az egyik unokám hozta. Ezt egy nő írta, valami Galgóczi Erzsébet, eddig még nem hallottam a nevét, de amit eddig olvastam belőle, az nagyon tetszik, jól lefesti a valóságot, mert amit a térszről ír, az nem kitalálás, az bizony sok helyen így van.

— Mi hasznom lett abból, hogy megtanultam írni? Pénzben talán semmi. De én azelőtt felnőttként is sok mindenben olyan tudatlan voltam, mint egy gyerek. Én akkor lettem igazán felnőtt ember, amikor öszülő fejjel megtanultam olvasni. Ha csak arra az egyre gondolok, hogy amikor a gyerekeim annak idején

hazahozták a bizonyítványt és én fordítva vettem a kezembe, mert azt sem tudtam, melyik a teteje és az alja, ma pedig amikor az unokák jönnek dicsekedni a bizonyítványukkal és tudom nekik mondani, hogy azért még szebb lenne, ha ez a jó is jeles lenne, úgy érzem, ez nagyobb haszon, mintha írástudatlanul főnyeremény lenne a lottón. Az elmúlt években három kitüntetést is kaptam, kettőt a kormánytól, egyet a megyétől, és biztosan megkaptam volna őket akkor is, ha nem tanultam volna meg olvasni, de én azt mondom, akkor nem érdemeltem volna meg őket.

— Mikor olvasni tanultam, még a tanyán laktunk, ezt Belső-tanyának hívták, mert csak egy kilométernyire van a falutól. Dehogy volt ott villany, lámpa mellett olvastunk. Az asztal közepén felborítottunk egy lábast, arra rá a lámpát és ha nem volt is valami nagy fényesség, de azért megvilágította a könyvet. Villanyunk csak 1955 óta van, akkor készült el itt a faluban ez a mostani házunk. Ha most egy 25-ös égőt kapcsolunk fel, akkor is többször, ha nem tizszer akkora a fény, mint a petróleum mellett volt, mégis azt mondják az unokák, ha itt vannak, hogy jaj de sötét van itt papa, nem lehet itt olvasni. Pedig az apjuk meg az anyjuk nem is álmodott még ilyen világosságról, mikor a lámpa mellett körmölte a leckét. Azt szoktam nekik ilyenkor mondani, hogy a régi világban is voltak tudós emberek, amikor még híre se volt a villanynak. De nem azokból lettek ám, akiknek a szobájában nagy lámpa volt, hanem akiknek a fejében világosság volt.

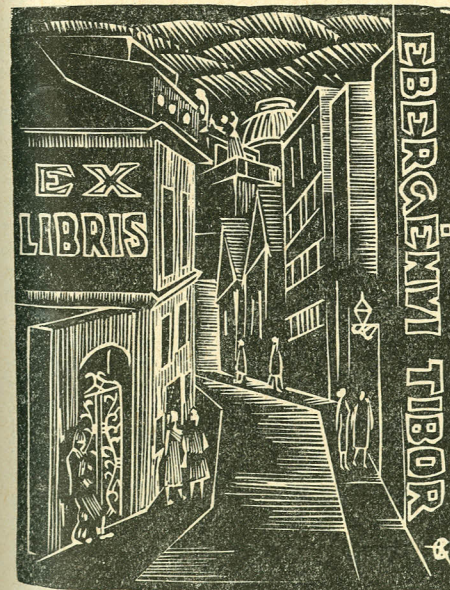
— A feleségem? Az bizony ma is írástudatlan szegény. De azért nem olyan világtól elmaradott ám, mint sokan gondolnák. Hallgatja a rádiót, az nekünk is van, és amikor kedvünkre való a műsor, akkor ő is átjön velem a gyerekekhez a tévét nézni. Amúgy pedig valóságos világtároló lett! A szövetkezet évente 10–15 esetben is viszi a tagokat kirándulni. Én láttam már eleget a világból, katonakoromban is nagy földet bejártam, a térsz ügyében is sokat utazgattam, de ez soha nem mozdulhatott ki sehova, mert a ház, a gyerekek, meg a sokféle jószág mindig ennek a gondja volt. Most aztán megfordítottuk a rendet: én itthon maradok házőrzőnek, baromfigondozónak, ő meg elmegy majdnem minden kirándulásra. Alig van már olyan földje az országnak, ahol még nem járt. Volt a hortobágyi lovasnapokon, mindig megnézi Pesten a mezőgazdasági kiállítást, az ipari vásárt és olyasmiket is látott már, amiket én még nem. Talán nincs is már Pesten olyan múzeum, ahol még nem járt. Tévé nézés köz-

ben sokszor megszólal, ha valami olyasmit mutatnak, hogy na, itt láttam ezt vagy amazt, amiről meséltem.

— Szóval: a fiatal korunk akármilyen sanyarú volt is, öregségünkre azért nekünk is jutott valami kis öröm az életből. Legjobban azért mégis annak örülök, hogy a gyerekeknek és az unokáknak már más a sorsuk, mint az enyém volt. Az apám meg az öregapám cselédek, béresek voltak, de akiket én már csak hallomásból ismertem, a dédapám is mind azok voltak, ki tudja hányad íziglen. A gyerekeim még emlékeznek rá, milyen élet volt az, de próbálni már nem sokat próbáltak belőle. Az unokáim meg: az egyiket már felvették az egyetemre, ha megbecsüli ott magát, mérnök lesz, a másik az érettségi után műszerész tanuló lett és a kisebbek is választottak már szakmát, igaz, hogy évente háromszor-négyszer is változnak a terveik, de hentesnél és motorszerezőnél alább egy

se akarja adni. A három gimnazista pedig már évek óta kitart a terve mellett, az egyik állatorvos, a másik agrármérnök, a harmadik pedig katonatiszt szeretne lenni. És természetesebbnek tartják, hogy ezek a terveik teljesülnek, mint én ennyi idős koromban azt, hogy lesz egy jó új ostorom, vagy télire egy pár fejelés csizmám. Ezt nem megrovásként mondom ám, de ez az igazság, örülök neki, hogy így van. És még valami másnak is örülök: sokan panaszkodnak a fiatalokra, én is ismerek helytelenkedőket, rongyembereket közülük, de én a magam családjára egy rossz szót nem mondhatok, se a gyerekeim, se az unokáim énvelem még tiszteletlenek nem voltak. Így aztán nem is félek attól se, ha az öregség tehetetlenné tesz, mindig lesz, aki rám nyissa az ajtót és gondomat viselje.

Lejegyezte: Könczöl Imre

Kovács Gyula ex librisei

